

**דברי פרידה מממלא מקום נשיא בית המשפט העליון
1.10.2024, אולם ג', בית המשפט העליון**

[מכובדים,

היום, ימים ספורים לפני יום הולדתו השבעים של חברי, ממלא מקום הנשיא השופט עוזי פוגלמן, אנו מציינים את פרישתו מכס השיפוט.

הטכס היום נערך בעיצומה של תקופה קשה, קשה מנשוא, בקורותיה של מדינת ישראל. בקרוב נציין את יום השנה לשבעה באוקטובר 2023, אותו יום נורא שבו חיי כולנו השתנו עקב מתקפת הטרור האכזרית שהנחיתו ארגוני הטרור על מדינת ישראל. גם עתה, בחלוף כמעט שנים עשר חודשים, הלחימה העזה נמשכת בזירות השונות. אני מבקש על כן לפתוח את דבריי בתנחומים לכל מי שאיבד את יקיריהם במלחמה, בתפילה להחלמתם של הפצועים בגוף ובנפש, ובהבעת תקווה לשובם במהרה ולשלום של החטופים, לחזרתם של המפונים מהצפון ומהדרום לבתיהם, ולשלומם של אנשי ונשות כוחות הביטחון.

ההחלטה לערוך את הטכס בימים אלה לא הייתה נקייה מהתלבטויות. אך בסופו של יום, אנו רואים לעצמנו חובה – שהיא גם זכות – להוקיר אותך, עוזי, ולהודות לך על למעלה מארבעה עשורים של עשייה בשירות הציבור בתפקידים שונים, ובהם כהונתך בבית המשפט העליון כשופט, כמשנה לנשיאה וכממלא מקום הנשיא.

אומר כבר בפתח הדברים – ההתרגשות במעמד הזה של פרישתך, לאחר שש עשרה שנות כהונה בבית המשפט העליון, נמהלת מבחינתנו בצער הפרידה, ועם לכתך מבית המשפט העליון, אנו חסרים שופט אהוב ואהוד במיוחד, אחד מעמודי התווך של בית משפט זה.

מילים מספר, בבחינת אבני דרך בדרכו של ממלא מקום הנשיא פוגלמן. הוא למד משפטים באוניברסיטת תל-אביב, ולא רבים יודעים כי במהלך הלימודים, ובהיותו חייל קרבי בסדיר ובמילואים, עבד כמאבטח בשירות המדינה. עם סיום לימודיו העתיק מגוריו לירושלים ומכאן ואילך, את כל חייו המקצועיים עשה כעובד ציבור. הוא התמחה במחלקת הבג"צים ובמשך למעלה מעשור שימש כפרקליט במחלקת הבג"צים, עד למינויו לראשות המחלקה. עו"ד פוגלמן, כתוארו אז, ייצג את עמדת המדינה בשורת תיקים משמעותיים, ומבין רבים אזכיר את

העתירה בעניין מיטראל (ביחס לייבוא בשר לא כשר לארץ) ובעניין הופנונג (בנוגע לערך השוויון בין סיעות בכנסת).

בשנת 2000 מונה השופט פוגלמן לבית המשפט המחוזי בתל אביב. על רקע תפקידו הקודם ובקיאותו יוצאת-הדופן במשפט המינהלי, הוא היה מעורב בהליכי חקיקת חוק בתי משפט לעניינים מינהליים, בהכשרת שופטים לבתי המשפט המינהליים ובהקמת מחלקות מינהליות בבתי המשפט המחוזיים.

באפריל 2007 מונה השופט פוגלמן לכהן בבית המשפט העליון במינוי זמני לשנה, ובאוקטובר 2009 מונה כשופט בית המשפט העליון במינוי של קבע. בהמשך כיהן כיושב ראש ועדת האתיקה לשופטים; כיושב ראש ועדת הבחירות המרכזית לקראת הבחירות לכנסת העשרים וארבע; וכחבר הוועדה לבחירת שופטים. במאי 2022 הושבע לתפקיד המשנה לנשיאת בית המשפט העליון, ומאז פרישתה של הנשיאה חיות באוקטובר אשתקד, מכהן השופט פוגלמן כממלא מקום הנשיא, אשר מכוח החוק נתונות לו כל סמכויות הנשיא.

דרכינו נפגשו כאשר התמנינו יחדיו לבית המשפט העליון בשנת 2009. כשזכיתי להכיר את עוזי גיליתי מכלול של תכונות שהפכו אותו לדמות השופט הקלאסי – נועם ההליכות שלו, הסבלנות אין קץ, היכולת לנהל דיון בנינוחות מבלי לשמוט את רסן הניהול; הבקיאות בתיק; וכמובן החוכמה והמשפטנות המעולה בכל ענף מענפי המשפט. כשליח ציבור בכל רמ"ח אבריו, עוזי הוא סמל הממלכתיות והמתנות שזכויות אדם ואזרח עומדות תמיד לנגד עיניו. פסיקותיו ודרך הילוכו במשפט החוקתי והמינהלי הן מעין מצפן של "עשה" ו"אל תעשה", של "מותר" ו"אסור" בתחומי משפט אלה.

המזג השיפוטי של השופט פוגלמן משתקף גם בגישתו ליחסים בינאישיים: תמיד מתון בדרך הילוכו ומקרין יציבות, ומשמש מושא לאהבה ולהערכה של סביבתו הקרובה והרחוקה.

עוזי קיבל על עצמו את תפקיד ממלא מקום נשיא בית המשפט העליון באחת התקופות הקשות ביותר של מערכת המשפט, אם לא הקשה ביניהן – והעובדה שבית משפט זה מונה לאחר פרישתו שנים עשר שופטים ושופטות בלבד, היא אך אחת האינדיקציות לכך. בדרכו המיוחדת הצליח ממלא מקום הנשיא פוגלמן לעמוד בפרץ מול ניסיונות פגיעה במערכת בתי המשפט, והצליח לנווט את ספינת המערכת במים

הסוערים תוך חתירה מתמדת לשיתוף פעולה ענייני. ואכן, לזכותו נזקפים מינוחים של מעל מאה ושישים שופטים חדשים.

לצד עשייתו השיפוטית העניפה, המשיך השופט פוגלמן לבסס ולייצב תהליכים שהחלו בתקופתה של הנשיאה (בדימ') חיות, הן כלפי פנים המערכת והן כלפי חוץ – ובהם פרויקט השידורים הישירים של דיונים בבית המשפט העליון; המעבר של בית המשפט העליון למערכת נט-המשפט; ויישום התכנית הרב-שנתית של הרשות השופטת.

לממלא מקום הנשיא פוגלמן פסיקה עשירה בכל תחומי המשפט, ותקצר היריעה מלסקור את המורשת המשפטית שלו. המכנה המשותף לרבים מפסקי הדין המרכזיים והמשמעותיים פרי עטו, הוא שאיפתו המתמדת להתוות איזון ראוי בין זכויות האדם והפרט ובין האינטרס הציבורי הרחב.

כך, בתחום המשפט הפלילי, השופט פוגלמן לא היסס לנקוט מדיניות ענישה מחמירה בגין עבירות שחותרות תחת האינטרס הציבורי, ובפרט עבירות נשק אשר כרוכות בחומרה מיוחדת. כמו כן דן השופט פוגלמן בפרשות גדולות ומרכזיות בתחום טוהר המידות, ובהן הערעור על הכרעת הדין בפרשת הולילנד ותיקים שנוגעים לפרשיות שוחד ברשויות מקומיות שונות. במסגרת זו הוא עמד על דמותו הראויה של עובד הציבור, ועל העקרונות והערכים שראוי כי ינחו אותו בעשייתו.

בתחום לשון הרע דן השופט פוגלמן בפרשת "סרן ר'", והביע עמדה עקרונית שאומצה בעיקרה בדיון נוסף שהתקיים לאחר מכן בהרכב מורחב. השופט פוגלמן קבע כי כאשר היחסים בין המפרסם לבין קהל היעד של הפרסום "הטילו עליו חובה חוקית, מוסרית או חברתית" לעשות את הפרסום, המפרסם עשוי ליהנות מהגנת תום הלב שבחוק איסור לשון הרע – ואולם, כך קבע, יש להקנות את ההגנה רק לפרסומים שעומדים בסטנדרטים מחמירים של עיתונות אחראית.

אחד התחומים המשפטיים המזוהים ביותר עם ממלא מקום

הנשיא פוגלמן הוא נושא זכויות הלהט"ב במדינת ישראל, ואך לאחרונה פסק כי בני זוג מאותו מין כשירים לאמץ ילדים בהתאם להסדר שבסעיף 3 לחוק אימוץ ילדים. עוד הצטרף השופט פוגלמן לדעה שהסדר בחוק הפונדקאות אשר הקריג מתחולתו בני זוג מאותו המין וגברים יחידנים, הוא הסדר בלתי-חוקתי.

וכמובן, לא ניתן לסקור פסיקה שמאזנת בין זכויות הפרט לאינטרס הציבור, מבלי לעמוד על תרומתו הכבירה של ממלא מקום הנשיא פוגלמן למשפט הציבורי בישראל. בשורה ארוכה של פסקי דין עמד השופט פוגלמן על חובתן של רשויות מינהליות לפעול בגדרי סמכותן, והדגיש כי כאשר פעולותיהן עלולות לפגוע בזכויות יסוד, עליהן להצביע על הסמכה ברורה ומפורשת לכך בחקיקה ראשית. כך היה, למשל, בפרשה שבה קבע כי גביית חובות מינהליים במחסומים משטרתיים שהוקמו לצרכים מבצעיים, פוגעת בזכויות יסוד – וכי לא ניתן לראות בפקודת המסים (גביה) בנוסחה דאז כמקור סמכות לכך.

כמו כן, בשנים האחרונות דן ממלא מקום הנשיא פוגלמן במספר פרשות מכוונות שנגעו ליחסים בין שלוש רשויות השלטון ולמקומה של הרשות השופטת במארג הדמוקרטיה הישראלית. אזכיר למשל את פסק הדין בעניין טבריה, שעסק בתיקון לחוק בעל תכלית פרסונלית; את פסק הדין שבו הוחלט לדחות את תחולתו בזמן של ההסדר החדש בעניין נבצרות ראש הממשלה; וכמובן, את העתירות בעניין עילת הסבירות, שעסקו בסמכות לקיים ביקורת שיפוטית על חוקי יסוד וּבְתִיקוֹן ששלל באופן גורף את יכולתם של בתי המשפט לדון בסבירות החלטות הממשלה, ראש הממשלה והשרים.

אין ספק, אם כן, שהפסיקה הישראלית ושיטת המשפט כולה נתרמו אפוא רבות מפסיקתו של השופט פוגלמן. פסקי הדין שלו מביאים לידי ביטוי לא רק את בקיאותו העמוקה בכל תחומי המשפט, אלא גם את כתיבתו הבהירה, החדה והממלכתית, ואת המחויבות השורשית שלו לקידום זכויות האדם ולשמירה על טובת הציבור הישראלי כולו.

בנקודה זו אזכיר את פועלה הרב של הנשיאה חיות לקידום מערכת המשפט. בדברי הפרידה של ממלא מקום הנשיא פוגלמן מהנשיאה חיות בעת פרישתה מכס השיפוט לפני כשנה – דברים שלא

נאמרו בטכס פרידה כמקובל, עקב אירועי השעה – הוא אמר את הדברים הבאים:

"הימים אינם כתמול שלשום [...] אני מקבל לידי – מתוך הכרת כובד המשימה – את הלפיד למשמורת זמנית. אעשה ככל שביכולתי כדי לשמר את עצמאות ויציבות המערכת ולשמור על ערכי היסוד של מדינת ישראל."

כאז כן עתה, וגם כעת הימים אינם כתמול שלשום. את הלפיד שהועבר לשופט פוגלמן, אקבל אני מידי בקרוב, גם הפעם שלא על פי סדר הדברים הרגיל שנהג מאז קום המדינה.

כמו חברי וקודמי בתפקיד, אף לנגד עיניי ניצבת המשימה הנכבדה של שמירה על עצמאותה של מערכת בתי המשפט. משימה זו עומדת בלב תפקידה של הרשות השופטת מאז קום המדינה, הן בזמני שגרה והן בזמני חירום. דווקא בימים אלה של מלחמה, יש לשמור מכל משמר על העצמאות ואי-התלות של בתי המשפט, ולמעשה של מערכת המשפט כולה – אשר מאז ומתמיד שימשה ככיפת ברזל משפטית נגד ניסיונות להחליש את הלגיטימציה המשפטית והבינלאומית של המדינה.

מערכת האיזונים והבלמים בדמוקרטיה הישראלית חסרה מנגנונים רבים שקיימים בדמוקרטיות אחרות בעולם. בהינתן מצב זה, מערכת בתי המשפט בישראל היא שומר סף עיקרי כנגד החשש מהפעלת כוח שלטוני ללא מעצורים; והיא אחת הערבויות החשובות לשמירה על שלטון החוק, הפרדת הרשויות, והמשטר הדמוקרטי כולו.

עצמאות מערכת בתי המשפט, היא יסוד גרעיני בכל מדינה דמוקרטית. ועצמאות זו משמעה, בין היתר, בתי משפט שאינם כפופים חלילה למרות פוליטית; שהשופטים בה אינם נציגים של גורמים שלטוניים; והחשוב מכל – שהשופטים היושבים בדין מטעמה, חופשיים לדון ולפסוק ללא התערבות חיצונית או חשש לפגיעה בהם, במעמדם ובקידומם עקב פסיקתם.

חשוב להדגיש – מערכת בתי המשפט, כמו מערכת הבריאות, היא מערכת שמעניקה שירות לציבור, והיא אמונה על יישוב סכסוכים והכרעה בהם. מתוקף כך נדרשת המערכת לפעול במקצועיות וביעילות, על מנת להבטיח שירות משפטי איכותי, הוגן ונגיש לכלל הציבור. על מטרות אלה גם שמנו דגש בתוכנית הרב-שנתית לשנים הקרובות, תוכנית שעמלנו על הכנתה מערש לידתה עוד בתקופתה של הנשיאה חיות. ואולם, פעילותה התקינה של הרשות השופטת כמערכת הנותנת שירות לציבור מושפעת גם מהתנהלותן של הרשויות האחרות. על כן יש חשיבות לקידום העשייה המשותפת מצד כל שלוש רשויות השלטון – עשייה שאותה אני מקווה שנוכל לחזור ולקדם בתקופה הקרובה, בין היתר, באמצעות חידוש פגישות העבודה השבועיות בין שר המשפטים לממלא מקום נשיא בית המשפט העליון.

אנו ברשות השופטת, מצדנו, נמשיך למלא את תפקידנו בהגנה על זכויות אדם ואזרח ובהגנה על שלטון החוק בישראל. כפי שצינתי בפסק דיני בעתירות בעניין עילת הסבירות, בשנים האחרונות "אנו נדרשים להגן על הבסיס עצמו, על העמוד הדמוקרטי של המדינה היהודית והדמוקרטית". כך עשינו וכך נמשיך לעשות.

עוזי, עוד שלושה חודשים לפניך כדי להשלים את מלאכת כתיבת פסקי הדין שנותרו על שולחן, ונותרו מעטים מאוד. בכך אתה מסיים פרק נכבד של 24 שנות שיפוט, ובקרב תעמוד במשרה מלאה לרשותם של ליאורה אשתך; ילדיך דריה ויהונתן; והנכדה נלי, משוש חיך, שתמונתה ניצבת תמיד על שולחן ועל לוח לבך.

מדינת ישראל חייבת לך, עוזי, תודה עצומה – על כל השנים שבהן שירתת אותה בנאמנות ובמסירות; על תרומתך הסגולית והייחודית לזכויות האדם והאזרח; ועל ההתייצבות הערכית והחד-משמעית שלך להגנה על ערכי הדמוקרטיה. אנו שופטי בית המשפט העליון מברכים אותך בדרכך החדשה, ומאחלים לך עוד שנים רבות של בריאות ועשייה ציבורית.